

ВИКОНАННЯ НАКАЗУ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Функціонування суспільства не можливе без управління, владні відносини існують у всіх сферах суспільного життя, скрізь, де є управління діяльністю людей. Для здійснення управлінської функції поряд з наказами віддаються приписи, розпорядження, вказівки та ін. Відмінність між ними полягає в різному характері питань, що ними вирішуються, та правовому положенні осіб, які мають право на їх віддання, чи зобов'язані їх виконати. Їх основна загальна риса – розпорядчий характер вимог, що в них містяться, а тому, на наш погляд, більш зручно було б в подальшому вживати якесь одне родове поняття для таких вимог.

Єдиного (родового) поняття, яким би охоплювалися різні за змістом і формою розпорядчі вимоги, ні в законодавстві, ні в правовій літературі немає. У Конституції України говориться про накази та розпорядження, але таке розмежування цих актів управління для їх застосування в кримінально-правовому просторі, на нашу думку, не має практичного значення, хоча і може заслуговувати на увагу в лексичному сенсі. Розпорядження – одна з форм управлінського рішення, акт державного управління, що має вольовий, владний характер і видається компетентним органом державної влади та органом місцевого самоврядування чи його посадовими особами у порядку, встановленому порядку та є обов'язковим для суб'єктів, яким він адресований. В юридичній літературі для позначення обов'язкових для виконання вимог посадових осіб найчастіше пропонується вживати термін “наказ”.

Вживання єдиного терміну є слушним з кримінально-правової точки зору, при цьому, запропоноване розуміння наказу повинно охоплювати лише ті, зумовлені відносинами підпорядкованості, вимоги, котрі мають саме розпорядчий характер, тобто віддаються в межах професіональних функцій підлеглого і не дублюють чинних нормативно-правових

положень, покликані вирішувати окремі завдання, які безпосередньо не впливають із тривало діючих службових приписів (статутів, настанов, інструкцій тощо).

Загалом, під наказом ми маємо на увазі акт, який має наступні ознаки:

По-перше, вимога, що міститься в наказі, має розпорядчий характер і виражена у категоричній формі. А це означає, що вона не може крім встановлених у законі випадків піддаватись обговоренню, як, наприклад, пропозиція чи прохання. Накази є проявом компетенції, їх виконання є правовим обов'язком для певного кола осіб, і лише, коли наказ знаходиться за встановленими межами покори, законодавець дозволяє поставити під сумнів необхідність його виконання або взагалі відмовитись від його виконання.

По-друге, поняття «наказ» в кримінально-правовому значенні охоплює владні вимоги, адресатами яких є лише фізичні особи. Разом з тим, при певних умовах, можуть мати своє кримінально-правове значення і ситуації, коли накази приймаються колегіально, навіть від імені юридичної особи.

По-третьє, наказ відрізняється від інших юридичних актів – судових актів, службових та юридичних документів персонального характеру, актів нормативно-технічного характеру. Таке розмежування необхідне, оскільки юридичні акти видають не тільки органи та їх посадові особи, що займаються реалізацією наданих владних повноважень, а й органи, що здійснюють діяльність не пов'язану з управлінням.

По-четверте, як особливість наказу розглядаються і юридичні наслідки, до яких призводить його виконання. Накази не здатні встановлювати нові правові норми, проте їх віддання як акту застосування норм права завжди спричинює виникнення управлінських правовідносин, а тому він є їх елементом. Його виконання забезпечується матеріально-організаційними заходами, переконанням, державним примусом.

В юридичній літературі висловлені пропозиції, що під поняття “наказ” підпадають тільки законні вимоги, а незаконні – наказом не охоплюються, а тому більшість спроб визначити в літературі поняття наказу зводились або до визначення

законного наказу, або до перерахування ознак його правомірності, тим самим загальне поняття наказу залишалося не розкритим. Однак за всю принадність цих пропозицій та визначень, треба однозначно визнати їх помилковими. Вони можуть мати тільки теоретичне значення, оскільки на практиці розуміння під наказом лише правомірних вимог може призвести до повного хаосу в сфері управлінських відносин, бо кожний, хто отримає наказ, почне вирішувати, наказ чи не наказ йому було віддано. Тому відразу необхідно зазначити, що поняття «наказ» повинно охоплювати як законні, так і незаконні розпорядчі вимоги. Виходячи з цього, накази можуть бути законними, незаконними, правомірними, протиправними, злочинними.

Таким чином, враховуючи викладене, під наказом розуміється вимога розпорядчого характеру органу управління, а так само особи, якій надано владні повноваження, про вчинення або не вчинення певних дій іншою особою чи визначеним колом осіб, на яких покладено обов'язок виконувати ці вимоги.

Аналіз викладеного дозволяє зробити загальний висновок, що поняття «наказ» існує лише в межах управлінських правовідносин і не поширюється на особисті стосунки між особами, зокрема начальника та підлеглого.

Законодавство, за деяким виключенням, не встановлює абсолютно визначеної форми вираження наказу. В науці кримінального права розрізняють накази по формі (усні та письмові), по сфері діяльності (військова, цивільна, державна служба тощо) та інше в залежності від обраного критерію. У практиці організації управління накази віддаються в письмовій, усній, наглядно-демонстраційній формі (за допомогою знаків, прапорців та ін.), а також за допомогою зв'язку. При цьому необхідно дотримуватись наступних умов: така вимога повинна бути своєчасно доведена до відома осіб, яким вона адресується, сприйматися і начальником, і підлеглим саме як наказ. Припис, відданий у письмовій формі, набирає чинності з моменту його підписання, якщо інше не впливає з тексту самого наказу; в усній – як правило, після його оголошення.